

ความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติของประชาชนไทย ในการป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า

Knowledge, Attitude and Practice of Thai People in Prevention and Control of Rabies

อภิรมย์ พวงหัตถ์* วทบ. สพ.บ. สม.

Apirom Puanghat* B.Sc., DVM., MPH.

รัชณี ธีระวิทยเลิศ* สสب. (บริหารสาธารณสุข)

Rachanee Theerawithhayalerit* B.N., B.Sc.

นลินภัทร์ ธนาเจริญรัตน์** วทม. (สาธารณสุขศาสตร์)

Nalinpat Thanacharoenrat** M.Sc.

*สำนักโรคติดต่อทั่วไป

*Bureau of General Communicable Disease

**ศูนย์สิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ ** Sirindhorn National Medical Rehabilitation Center

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เก็บข้อมูลจากประชาชนโดยการสัมภาษณ์หัวหน้าหรือสมาชิกในครอบครัวที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์และคน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) รวม 24 จังหวัด ได้แก่ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง สระแก้ว ชลบุรี นครปฐม เพชรบุรี สุรินทร์ ชัยภูมิ หนองคาย ร้อยเอ็ด มุกดาหาร สกลนคร นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก ตาก เชียงใหม่ พะเยา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และพัทลุง จำนวน 5,398 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ และโคสแควร์ ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการเลี้ยงสุนัขหรือแมว และเลี้ยงสุนัขมากกว่าแมว ส่วนใหญ่เป็นสุนัขที่ขอมมาเลี้ยงและเก็บมาเลี้ยง เพื่อไว้เฝ้าบ้านและเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน โดยคนภาคกลางเก็บมาเลี้ยงและเลี้ยงไว้เป็นเพื่อนสูงกว่าภาคอื่น ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบปล่อยเป็นอิสระเข้าออกนอกบ้านได้ ในรอบปีที่ผ่านมาร้อยละ 11.9 ของครัวเรือน มีสมาชิกถูกสัตว์กัด/ข่วน (ส่วนใหญ่เป็นสุนัข) ซึ่งส่วนใหญ่ร้อยละ 80.1 ถูกกัด/ข่วนโดยสัตว์มีเจ้าของ ทั้งของตนเองและของผู้อื่น คนที่ถูกสุนัขกัดไปพบแพทย์ ร้อยละ 75 สำหรับคนที่ไม่ไปพบแพทย์ เพราะคิดว่าแผลเล็กน้อย ไม่น่าติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า และสุนัขที่กัด เช่น ลูกสุนัขไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า สาเหตุที่เจ้าของสุนัขไม่ได้พาสุนัขไปฉีดวัคซีน เนื่องจากไม่มีหน่วยงานมาให้บริการสัตว์เลี้ยงน้อยกว่า 2 เดือน และจับสัตว์ไม่ได้ นอกจากนี้ พบว่าประชาชนมีความรู้ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการสังเกตอาการสุนัขที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้า สัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคพิษสุนัขบ้า การรักษาคนที่เป็โรคพิษสุนัขบ้า การปฏิบัติเมื่อถูกสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด และไม่รู้ว่ามีกฎหมายบังคับให้เจ้าของนำสุนัขไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ประชาชนที่มีอายุ 76-90 ปี เมื่อถูกสัตว์กัดแล้วไปพบแพทย์น้อยที่สุดเพียงร้อยละ 25 ประชาชนที่อยู่ในภาคกลาง เมื่อถูกสัตว์กัดแล้วไปพบแพทย์น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น จากผลการศึกษา ควรให้ความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับความรุนแรงโรคพิษสุนัขบ้า คนหรือสัตว์ที่มีอาการของโรคแล้วเสียชีวิตทุกราย การป้องกันโรคโดยสุนัขทุกตัวต้องได้รับการฉีดวัคซีน หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่โน้มนำทำให้สุนัขกัด กรณีสุนัขขุด ผู้ดูแลต้องใส่ตะกร้อปากและใช้สายจูงสุนัขเมื่อต้องพาออกนอกบ้าน คนที่ถูกสุนัขกัดต้องล้างแผลให้สะอาดด้วยน้ำ และสบู่ แล้วไปพบแพทย์ทุกราย ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานที่รับผิดชอบบรรณรค์ให้นำสุนัขไปรับการฉีดวัคซีน และให้บริการฉีดวัคซีนกับสุนัขให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศไทย

Abstract

This study was a KAP survey. Data were collected by interviewing heads or members of households over 15 years old about prevention and control of rabies in animals and humans. Multistage sampling identified 5,398 interviewers in 24 provinces; Pathum Thani, Ayutthaya, Sara buri, Ang Thong, Sa Kaeo, Chon Buri, Nakhon Pathom, Phetchaburi, Surin, Chaiyaphum, Nong Khai, Roi Et, Mukdahan, Sakon Nakhon, Nakhon Sawan, Phichit, Phitsanulok, Tak, Chiang Mai, Phayao, Nakhon Si Thammarat, Surat Thani, Songkhla, and Phatthalung. Interview data were analyzed, expressed in percentage and tested by Chi-square. The study showed that most households kept dogs or cats, and keeping more dogs than cats. Majority of the households kept dogs for house guarding and as pets. Dogs were kept as pets more in the central region than in other regions. Dogs were mostly left free inside or outside the houses. 11.9% of the households reported a member bitten by a dog or cat in the past one year. Most of these were bitten by dogs and 75% of the victims saw the doctor after the bite. Most of the bites were made by own dogs. For people did not see the doctor after dog bites because they thought that small bites or the bites of baby dogs had low risk of rabies. The reasons for lack of vaccination in dogs and cats included lack of vaccination services, the animals were young (under 2 months), and the animals could not be caught for vaccination. In addition, the people were found to have incorrect knowledge about rabies signs in suspected animals, types of animals that may carry rabies, treatment of rabies patients, management of rabies-risk bites, and existence of the laws that mandate vaccination of owned dogs. Only 25% of people aged 76-90 years old were bitten by animals saw the doctor for treatment. Medical treatment seeking rate was lowest in the central region. The outcome of this study suggested improvement of rabies risk communication with emphases on disease severity, dog vaccination, avoidance of dog bites and proper management of animal bites. Vaccination service for animals should be strengthened.

ประเด็นสำคัญ-

ความรู้ เจตคติ การปฏิบัติ

การป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า ประชาชนไทย

Keywords

Knowledge, Attitude and Practice,

Prevention and Control of Rabies, Thai People

บทนำ

โรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดต่อจากสัตว์มาสู่คนที่ยังคงเป็นสาเหตุการเสียชีวิตของมนุษยชาติทั่วโลก โดยในแต่ละปีมีผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าไม่ต่ำกว่า 55,000 ราย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา สำหรับในประเทศไทยจากสถิติจำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าย้อนหลัง ปี พ.ศ.2544-2551⁽¹⁾ มีรายงานว่าพบผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 181 ราย ในจำนวนนี้เป็นผู้ป่วยในภาคกลาง 91 ราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 41 ราย

ภาคใต้ 37 ราย และภาคเหนือ 12 ราย โดยภาพรวมภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนผู้เสียชีวิตลดลงอย่างเห็นได้ชัด ส่วนภาคกลาง และภาคใต้ ลดลงไม่มากนัก สถานการณ์ดังกล่าวแสดงว่าโรคพิษสุนัขบ้าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญมาก คนหรือสัตว์ที่มีอาการของโรคแล้วต้องตายทุกราย สุนัขยังเป็นสัตว์ที่เป็นสาเหตุหลักในการนำโรคพิษสุนัขบ้ามาสู่คนและสัตว์ชนิดอื่น อัตราการได้รับวัคซีนในสุนัขอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าเป้าหมายการควบคุมโรค จำนวนผู้เลี้ยงสุนัขมีมากขึ้นและยังมีสุนัขจรจัดจำนวนมาก ทำให้ยากแก่

การควบคุมและป้องกันการติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า เพราะไม่สามารถจับฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้มากเพียงพอ แต่ละปียังมีสัตว์ที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้ากระจายอยู่ทั่วประเทศ และมีผู้ถูกสุนัขกัดปีละจำนวนมาก จากข้อมูลผู้ถูกสุนัขกัดที่มารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสถานบริการกระทรวงสาธารณสุขมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี จากการสำรวจคนที่ถูกสุนัขกัดแล้วไปพบแพทย์และได้รับการฉีดวัคซีน ประมาณร้อยละ 30 ประมาณการความสูญเสียทางเศรษฐกิจ เช่น ค่าวัคซีน ค่ายา ค่าเดินทาง ค่าเสียเวลาในการประกอบอาชีพ เป็นเงินสูงถึง 1,000 ล้านบาทต่อปี⁽²⁾ ประชาชนแต่ละพื้นที่ยังมีความรู้ความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า บางรายถูกสุนัขหรือแมวที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัดแล้วไม่ได้รับการล้างบาดแผล และไม่ได้รับการฉีดวัคซีนอย่างถูกต้อง จากรายงานการสอบสวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า⁽³⁾ พบว่าถูกสุนัขขอยอายุ 1-3 เดือนกัดแล้วไม่ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกัน เนื่องจากไม่คิดว่าลูกสุนัขจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ เช่นเดียวกับที่มีคนเข้าใจผิดคิดว่าโรคนี้เป็นเฉพาะฤดูร้อนเท่านั้น จึงไม่สนใจที่จะไปพบแพทย์เพื่อขอรับการฉีดวัคซีนเมื่อถูกสุนัขกัด ทำให้ยังมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้อย่างต่อเนื่องตลอดมา การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ เจตคติและการปฏิบัติของประชาชนในการป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย

วัสดุและวิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เก็บข้อมูลจากประชาชน โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าหรือสมาชิกในครอบครัวที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป สัมภาษณ์ประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์และคน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยเลือกพื้นที่ตามเขตรับผิดชอบของสำนักงานป้องกันควบคุมโรค 12 เขต เพื่อเป็นตัวแทนของประเทศในแต่ละเขตเลือก 2 จังหวัดที่มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า หรือหัวสัตว์ได้ผลบวก โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random

Sampling) ทั้งหมด 24 จังหวัด แต่ละจังหวัดสุ่มเลือกอำเภอ จังหวัดละ 5 อำเภอ โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย รวมทั้งหมด 120 อำเภอ ในแต่ละอำเภอสุ่มเลือกตำบล โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย รวมทั้งหมด 120 ตำบล ในแต่ละตำบลสุ่มเลือกหมู่บ้าน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย รวมทั้งหมด 240 หมู่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านสุ่มตัวอย่างมา ร้อยละ 10 ของจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมดหมู่บ้าน ได้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 24 จังหวัด ได้แก่ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง สระแก้ว ชลบุรี นครปฐม เพชรบุรี สุรินทร์ ชัยภูมิ หนองคาย ร้อยเอ็ด มุกดาหาร สกลนคร นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก ตาก เชียงใหม่ พะเยา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และพัทลุง จำนวน 5,398 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือหาความตรง ความเที่ยงของเครื่องมือก่อนนำมาใช้จริง ผู้เก็บข้อมูลเป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 1-12 สำนักสุขศาสตร์สัตว์และสุขอนามัย 1-9 ที่ผ่านการอบรมการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี เขตละ 2 คน ประกอบด้วยหัวหน้าทีมและผู้รับผิดชอบงานโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน ระยะเวลาเก็บข้อมูลระหว่างเดือนเมษายน-สิงหาคม 2552 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ และ โคสแควร์

ผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นเพศหญิงในสัดส่วนที่มากกว่าเพศชายเล็กน้อย กลุ่มอายุ 46-60 ปี มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มอายุ 31-45 ปี ผู้ตอบมีสถานภาพเป็นสมาชิกในครอบครัวมากกว่าเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวขนาดเล็ก จำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน ร้อยละ 44.5 ส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษา ร้อยละ 57.5 และประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด ร้อยละ 49.5 การเลี้ยงสุนัข / แมวของครัวเรือน / การฉีดวัคซีน

ผลการศึกษาพบว่าสัดส่วนการเลี้ยงสุนัขหรือแมวในครัวเรือนในแต่ละภาค แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) ครัวเรือนในทุกภาคเลี้ยงสุนัขมากกว่าแมว

ในภาคเหนือเลี้ยงสุนัขมากกว่าภาคอื่น ภาคใต้เลี้ยงแมว มีจำนวนน้อยกว่าครัวเรือนที่เลี้ยงสุนัขหรือแมวในมากกว่าภาคอื่น ครัวเรือนที่ไม่ได้เลี้ยงสุนัขหรือแมว ทุกภาค(ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การเลี้ยงสุนัขหรือแมว แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่เลี้ยง จำแนกตามรายภาค

การเลี้ยงสุนัขหรือแมว	ภาคกลาง n=1,564	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ n=1,298	ภาคเหนือ n=1,271	ภาคใต้ n=1,265	รวม n=5,398	p-value
1. ไม่ได้เลี้ยงสุนัข/แมว	36.7	42.4	24.9	30.6	33.8	0.001
2. เลี้ยงเฉพาะสุนัข	46.4	48.8	54.8	42.1	47.9	0.001
3. เลี้ยงเฉพาะแมว	5.8	3.3	8.7	11.4	7.2	0.001
4. เลี้ยงทั้งสุนัขและแมว	11.2	5.5	11.7	16.0	11.1	0.001

เมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของสุนัขหรือแมว มาเลี้ยง เกิดจากแม่สุนัขหรือแมวในบ้าน และซื้อมาเลี้ยง จุดประสงค์ที่นำสุนัขหรือแมวมาเลี้ยง ลักษณะการเลี้ยงสุนัขหรือแมว พบว่า ในแต่ละภาคแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) ในทุกภาคมีแหล่งที่มาของสุนัขหรือแมวคล้ายกันคือ ขอมาเลี้ยง รองลงมาเก็บ

มาเลี้ยง เกิดจากแม่สุนัขหรือแมวในบ้าน และซื้อมาเลี้ยง ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เฝ้าบ้าน รองลงมาเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน มีบางครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลี้ยงเพื่อการค้ามากกว่าภาคอื่นๆ พบว่าทุกภาคส่วนใหญ่เลี้ยงแบบปล่อยเป็นอิสระเข้า-ออกนอกบ้านได้ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แหล่งที่มา จุดประสงค์ และลักษณะการเลี้ยงสุนัขหรือแมว แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่เลี้ยงจำแนกตามรายภาค

สุนัขหรือแมวที่เลี้ยง	ภาคกลาง (n=990)	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (n=748)	ภาคเหนือ (n=955)	ภาคใต้ (n=878)	รวม (n=3,571)	p-value
แหล่งที่มาของสุนัขหรือแมว						
1. ซื้อ	11.1	9.0	10.7	9.5	10.1	0.402
2. ขอมาเลี้ยง	56.8	81.8	70.1	62.4	67.0	0.001
3. เก็บมาเลี้ยง	35.2	11.0	21.5	27.9	24.6	0.001
4. เกิดจากแม่สุนัข/แมวในบ้าน	17.0	13.2	15.1	18.1	16.0	0.037
5. อื่น ๆ	8.4	7.9	4.8	9.7	7.6	0.001
จุดประสงค์ที่นำสุนัขหรือแมวมาเลี้ยง						
1. เลี้ยงเพื่อการค้า	0.5	2.8	0.5	0.0	0.9	0.001
2. เลี้ยงไว้เป็นเพื่อน	54.0	38.8	48.6	39.6	45.8	0.001
3. เลี้ยงไว้เฝ้าบ้าน	71.7	77.7	83.7	76.2	77.3	0.001
4. เลี้ยงด้วยเหตุผลอื่น ๆ	7.2	6.7	4.8	11.4	7.5	0.001
ลักษณะการเลี้ยงสุนัขหรือแมว						
1. เลี้ยงปล่อยเป็นอิสระเข้า-ออกนอกบ้านได้	73.2	82.1	83.5	69.0	76.8	0.001
2. เลี้ยงเป็นอิสระอยู่ในรั้วบ้าน/ลำน้ำ/ ชังกรง	20.1	3.6	13.6	21.2	15.2	0.001
3. ปล่อยเป็นบางเวลา	13.7	13.0	8.5	20.4	13.8	0.001
4. อื่น ๆ	0.4	2.9	0.3	0.2	0.9	0.001

หมายเหตุ: ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ในรอบปีที่ผ่านมาพบว่าสมาชิกในครอบครัวที่ถูกสัตว์กัด/ข่วน การไปพบแพทย์หลังถูกสุนัข/แมวกัด เหตุผลที่ไม่ไปพบแพทย์หลังถูกสุนัข/แมวกัดในแต่ละภาค แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) ร้อยละ 11.9 ของสมาชิกในครอบครัวเคยถูกสัตว์กัดหรือข่วน ภาคใต้มีสัดส่วนมากที่สุด รองลงมาคือภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คนที่ถูกสุนัข

หรือแมวกัดส่วนใหญ่ไปพบแพทย์ ร้อยละ 75 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปพบแพทย์ในสัดส่วนที่มากกว่าภาคอื่นๆ ภาคกลางไปพบแพทย์ต่ำสุด สาเหตุที่ไม่ได้ไปพบแพทย์ ส่วนใหญ่คิดว่าแผลเล็กน้อยไม่น่าติดเชื้อ โรคพิษสุนัขบ้า และคิดว่าสุนัขที่กัดไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า เช่น ลูกสุนัข (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 การถูกสัตว์กัด/ข่วน ในรอบปีที่ผ่านมา แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องจำแนกตามรายภาค

การถูกสัตว์กัด/ข่วน	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคใต้	รวม	p-value
สมาชิกในครอบครัวถูกสัตว์กัด/ข่วน						
1. ไม่เคย	89.1	91.3	90.8	81.1	88.1	0.001
2. เคย	10.9	8.7	9.2	18.9	11.9	0.001
จำนวนครัวเรือนที่สำรวจ	1,564	1,298	1,271	1,265	5,398	
สมาชิกที่ถูกกัดไปพบแพทย์หลังถูกสุนัข/แมวกัด						
1. ไป	67.8	83.2	68.4	79.5	75.0	0.001
2. ไม่ไป	32.2	16.8	31.6	20.5	25.0	0.001
จำนวนครัวเรือนที่สำรวจ	171	113	117	239	640	
เหตุผลที่ไม่ไปพบแพทย์หลังถูกสุนัข/แมวกัด						
1. คิดว่าสัตว์ที่กัดไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า เช่น ลูกสุนัข	36.4	42.1	29.7	20.4	30.6	0.280
2. คิดว่าแผลเล็กน้อยไม่น่าติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า	38.2	36.8	59.5	55.1	48.1	0.005
3. คิดว่าไม่ใช่ดูร้อนไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า	0.0	5.3	2.7	4.1	2.5	0.499
4. อื่นๆ	25.5	15.8	8.1	20.4	18.8	0.025
จำนวนครัวเรือนที่สำรวจ	55	19	37	49	160	

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการฉีดวัคซีนในสุนัขหรือแมว พบว่าสุนัขหรือแมวที่บ้านได้รับการฉีดวัคซีนทุกตัว และสาเหตุที่สุนัขหรือแมวไม่ได้รับการฉีดวัคซีนในแต่ละภาค แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) ครัวเรือนที่เลี้ยงสุนัขหรือแมวได้รับการฉีดวัคซีนทุกตัว มีอยู่ร้อยละ 73.4 โดยเฉลี่ย โดยภาคใต้มีสัดส่วนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับ ภาคอื่นๆ สาเหตุที่สุนัข/

แมวไม่ได้รับการฉีดวัคซีน ได้แก่ ไม่มีหน่วยงานมาให้บริการ สัตว์เพิ่งเกิด/อายุน้อยกว่า 2 เดือน และจับสัตว์ไม่ได้ (ตารางที่ 4) สุนัขและแมว ส่วนใหญ่ได้รับการฉีดวัคซีนโดยอาสาสมัครมาฉีดวัคซีนให้ถึงบ้าน หรือหน่วยบริการเคลื่อนที่ของรัฐ และการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้สุนัข/แมวนั้น ส่วนใหญ่ได้ รับบริการฟรี ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ

ตารางที่ 4 การฉีดวัคซีนในสุนัขหรือแมว แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่เกี่ยวข้อง จำแนกตามรายการภาค

การฉีดวัคซีนในสุนัขหรือแมว	ภาคกลาง (n=991)	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (n=748)	ภาคเหนือ (n=955)	ภาคใต้ (n=878)	รวม (n=3,572)	p-value
สุนัข/แมวที่บ้านได้รับการฉีดวัคซีน ทุกตัวสาเหตุที่สุนัข/แมวไม่ได้รับ การฉีดวัคซีน	79.0	71.8	76.4	65.3	73.4	0.001
1. จับไม่ได้	6.6	5.1	6.1	7.1	6.2	0.399
2. ไม่ทราบวัน/เวลา/ สถานที่ฉีดวัคซีน	2.4	2.1	4.3	4.9	3.5	0.002
3. ต้องเสียเงิน/ค่าใช้จ่ายในการฉีด	1.5	1.5	1.0	3.1	1.8	0.007
4. เพิ่งเกิด/อายุน้อยกว่า 2 เดือน	6.0	10.8	5.9	6.3	7.0	0.001
5. ไม่มีหน่วยงานมาให้บริการ	5.7	8.3	9.3	12.3	8.8	0.001
6. ไม่ต้องการฉีด เพราะ....	0.6	0.5	0.8	0.9	0.7	0.763
7. อื่น ๆ	2.8	2.4	3.5	7.3	4.0	0.001

ตารางที่ 5 สัตว์ที่กัด/ข่วนและการปฏิบัติตนหลังถูกกัด แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่เกี่ยวข้อง จำแนกตามรายการภาค

สัตว์ที่กัด/ข่วน และการปฏิบัติตนหลัง ถูกกัด	ภาคกลาง (n=171)	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (n=113)	ภาคเหนือ (n=117)	ภาคใต้ (n=239)	รวม (n=640)	p-value
ชนิดของสัตว์ที่กัด/ข่วน						
1. สุนัข	82.5	93.8	86.3	66.5	79.2	0.001
2. แมว	19.9	6.2	13.7	36.0	22.3	0.001
3. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่น	0.0	0.0	2.6	3.3	1.7	0.027
ประเภทของสัตว์ที่กัด/ข่วน						
1. สัตว์ไม่มีเจ้าของ	17.0	10.6	19.7	20.5	17.7	0.135
2. สัตว์ที่ครอบครัวยังเลี้ยงไว้	48.5	38.1	34.2	46.9	43.4	0.039
3. สัตว์ที่คนอื่นเลี้ยงไว้	35.1	48.7	41.9	32.2	37.7	0.017
4. ไม่ทราบว่าใครเลี้ยงหรือไม่	1.8	2.7	7.7	7.5	5.2	0.020
สาเหตุที่ถูกสัตว์กัด/ข่วน						
- ไม่มีเหตุโน้มนำให้กัด (Non-Provoked)						
1. สัตว์ดุ	19.3	21.2	32.5	13.0	19.7	0.001
2. สัตว์เข้ามากัดไม่ทันระวัง	22.2	33.6	19.7	34.3	28.3	0.004
- มีเหตุโน้มนำให้กัด (Provoked)						
1. ทำให้สัตว์ตกใจ	19.9	13.3	21.4	19.2	18.8	0.402
2. ยั่วเย้า หยอกล้อทำให้โกรธ	23.4	13.3	17.9	16.3	18.0	0.136
3. ทำให้มันเจ็บ เช่น เหยียบ ตีหาง	11.7	6.2	8.5	15.5	11.6	0.050
4. ไปแย่งสุนัขที่กำลังกัดกัน	3.5	1.8	5.1	5.9	4.4	0.314
5. หวงอาหาร	8.8	6.2	3.4	7.5	6.9	0.336
6. หวงลูก	5.8	4.4	8.5	2.9	5.0	0.133
- สาเหตุอื่นๆ	1.8	3.5	0.9	0.8	1.6	0.250
การดูแลบาดแผลหลังถูกสัตว์กัด/ข่วน						
1. ไม่ทำความสะอาดแผล	20.5	16.8	11.1	6.3	12.8	0.001
2. ล้างด้วยน้ำเปล่า	21.6	9.7	29.1	12.1	17.3	0.001
3. ล้างด้วยน้ำและสบู่	46.2	62.8	52.1	79.1	62.5	0.001
4. ใส่ยาฆ่าเชื้อ เช่น เบตาดีน เป็นต้น	28.7	29.2	26.5	25.5	27.2	0.854
5. อื่น ๆ	4.1	1.8	5.1	2.1	3.1	0.307

ชนิดของสัตว์ที่กัดหรือข่วน และการปฏิบัติตน หลังถูกกัด จากการสอบถามครัวเรือนที่เคยมีผู้ถูก สัตว์กัด หรือข่วน พบว่าชนิดของสัตว์ที่กัด/ข่วน ประเภท ของสัตว์ที่กัด/ข่วน สาเหตุที่ถูกสัตว์กัด/ข่วน และการ ดูแลบาดแผลหลังถูกสัตว์กัด/ข่วนในแต่ละภาค แตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญ ($p<0.05$) สัตว์ที่กัดหรือข่วนเป็น สุนัขมากกว่าแมว และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่นๆ สัตว์ที่กัดหรือข่วนในภาคกลางและภาคใต้ ส่วนใหญ่ เป็นสัตว์ที่ครอบครัวยังไว้ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่คนอื่นเลี้ยงไว้ สาเหตุ ที่ถูกสัตว์กัดหรือข่วน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพราะมีเหตุ โนมนำทำให้สุนัขกัด ได้แก่ ทำให้สัตว์ตกใจ ยั่วหรือ

หยอกล้อทำให้โกรธ หรือเหยียบ ดึงหาง ที่ไม่มีเหตุ โนมนำให้กัด ได้แก่ สัตว์เข้ามากัดไม่ทันระวัง และสัตว์ดู สำหรับการดูแลบาดแผลหลังถูกสัตว์กัด/ข่วน พบว่า ร้อยละ 62.5 ล้างด้วยน้ำและสบู่ รองลงมาใส่ยาฆ่าเชื้อ เช่น เบตาดีน และล้างด้วยน้ำเปล่าตามลำดับ ร้อยละ 12.8 ที่ไม่ทำความสะอาดแผล โดยภาคกลางไม่ทำความสะอาด แผลมีถึงร้อยละ 20.5 (ตารางที่ 5)

การดำเนินการกับสุนัขหรือแมวที่กัดในแต่ละ ภาค แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p<0.05$) พบว่า ภาคใต้ เผ่าดูอาการหลังถูกสุนัขหรือแมวกัดมากกว่าภาคอื่น ภาค เหนือแตกต่างจากภาคอื่นๆ คือ ไม่ได้ดำเนินการอะไรเลย เมื่อสุนัขหรือแมวกัดสูงถึงร้อยละ 58 (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 วิธีการดำเนินการกับสุนัขหรือแมวที่กัด แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่ดำเนินการ จำแนกตามรายภาค

การดำเนินการกับสุนัขหรือแมวที่กัด	ภาคกลาง (n=171)	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (n=113)	ภาคเหนือ (n=117)	ภาคใต้ (n=239)	รวม (n=640)	p-value
1. เผ่าดูอาการ	49.1	55.8	38.5	58.6	51.9	0.001
2. ฆ่าทิ้ง ไม่ได้ส่งตรวจ	2.3	2.7	2.6	3.8	3.0	0.107
3. ตัดหัวส่งตรวจหลังสุนัขตาย	1.8	1.8	0.9	3.8	2.3	0.009
4. ไม่ได้ทำอะไร	46.8	38.9	58.1	33.9	42.7	0.006
5. อื่นๆ	0.0	0.9	0.0	0.0	0.2	0.368
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	

ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคพิษสุนัขบ้า

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้าของ ประชาชนในแต่ละภาค แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p<0.05$) พบว่า ภาคเหนือมีความรู้ต่ำกว่าภาคอื่นๆ (ตอบถูกน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น) ได้แก่ สัตว์ที่ ทำให้เป็นโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 25.8 การแพร่เชื้อ โรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 47.9 การปฏิบัติเมื่อถูกสัตว์ ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด ร้อยละ 33 การรักษา คนที่มีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 36 การรับการ ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าครั้งแรกของสุนัข ร้อยละ 50.9 และกำหนดการพาสุนัขไปฉีดวัคซีน ร้อยละ 79 ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความรู้ถึงวิธีการติดตาม สังเกตดูอาการ เมื่อสุนัขที่สงสัยเป็นโรคพิษสุนัขบ้า

มากกว่าภาคอื่นๆ คือ ร้อยละ 20.1 แต่มีความรู้เรื่อง กฎหมายบังคับให้เจ้าของสัตว์นำสุนัขไปฉีดวัคซีน ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้ามากที่สุดคือ ร้อยละ 39.1 สำหรับ ภาคใต้ มีความรู้เรื่องการแพร่เชื้อโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 74.8 การปฏิบัติเมื่อถูกสัตว์ที่สงสัยว่าเป็น โรคพิษสุนัขบ้ากัดร้อยละ 56 และกฎหมายบังคับให้ เจ้าของสัตว์ นำสุนัขไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า มากกว่าภาคอื่นๆ คือ ร้อยละ 55.7 และภาคกลาง มีความรู้ ในเรื่องสัตว์ที่ทำให้เป็นโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 44.3 การรักษาคนที่มีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ร้อยละ 49.5 กำหนดการพาสุนัขไปฉีดวัคซีนมากกว่าภาคอื่นๆ คือ ร้อยละ 82.9 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า แสดงเป็นร้อยละของครัวเรือนที่มีความรู้ จำแนกตามรายภาค

รายการ	ภาคกลาง (n=1,564)	ตะวันออกเฉียงเหนือ (n=1,298)	ภาคเหนือ (n=1,271)	ภาคใต้ (n=1,265)	รวม (n=5,398)	p-value
1. ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ที่ทำให้เป็นโรคพิษสุนัขบ้า	44.3	37.4	25.8	40.9	37.5	0.001
2. ความรู้เรื่องการแพร่เชื้อโรคพิษสุนัขบ้า	64.8	58.3	47.9	74.8	61.6	0.001
3. ความรู้เรื่องการปฏิบัติเมื่อถูกสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด	47.9	46.7	33.0	56.0	46.0	0.001
4. ความรู้เรื่องการรักษาคณที่มีอาการของโรคพิษสุนัขบ้า	49.5	47.6	36.0	41.6	44.0	0.001
5. ความรู้เรื่องการรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าครั้งแรกของสุนัข	56.8	59.7	50.9	58.3	56.5	0.001
6. ความรู้เรื่องกำหนดการพาสุนัขไปฉีดวัคซีน	82.9	80.1	79.0	82.0	81.1	0.040
7. ความรู้วิธีการติดตามสังเกตดูอาการเมื่อสุนัขที่สงสัยเป็นโรคพิษสุนัขบ้า	9.1	20.1	9.4	12.5	12.5	0.001
8. ความรู้เรื่องกฎหมายบังคับให้เจ้าของสัตว์นำสุนัขไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	52.9	39.1	46.5	55.7	48.7	0.001

ตารางที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างอายุ อาชีพ เขต และระยะเวลาที่เฝ้าระวังสัตว์กัด กับ การไปพบแพทย์

ปัจจัย	การไปพบแพทย์เมื่อถูกสัตว์กัด			
	ไป	ไม่ไป	รวม	
อายุ (ปี)				
15-30	79(72.5)	30(27.5)	109(100.0)	X ² = 18.922, p-value = 0.002
31-45	181(75.4)	59(24.6)	240(100.0)	
46-60	146(77.2)	43(22.8)	189(100.0)	
61-75	50(75.8)	16(24.2)	66(100.0)	
76-90	3(25.0)	9(75.0)	12(100.0)	
อื่นๆ	21(87.5)	3(12.5)	24(100.0)	
อาชีพ				
เกษตรกร	227(80.8)	54(19.2)	281(100.0)	X ² =14.501, p-value = 0.013
ค้าขาย	64(66.0)	33(34.0)	97(100.0)	
รับจ้างทั่วไป	103(70.5)	43(29.5)	146(100.0)	
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	22(84.6)	4(15.4)	26(100.0)	
พนักงานบริษัท	14(60.9)	9(39.1)	23(100.0)	
อื่นๆ	50(74.6)	17(25.4)	67(100.0)	
ภาค				
กลาง	116(67.8)	55(38.1)	171(100.0)	X ² =14.035, p-value = 0.003
ตะวันออกเฉียงเหนือ	94(83.2)	19(16.8)	113(100.0)	
เหนือ	80(68.4)	37(31.6)	117(100.0)	
ใต้	190(79.5)	49(20.5)	239(100.0)	
ระยะเวลาที่เฝ้าดูอาการสัตว์กัด (วัน)				
< 10	399(73.1)	147(26.9)	546(100.0)	X ² =7.332, p-value = 0.006
≥ 10	81(86.2)	13(13.8)	94(100.0)	

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปพบแพทย์ หลังถูกสัตว์กัด เมื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่าง อายุ อาชีพ ภาค และระยะเวลาที่เฝ้าระวังสัตว์กัดกับการไปพบแพทย์เมื่อถูกสัตว์กัด พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$) ประชาชนที่มีอายุ 76-90 ปี เมื่อถูกสัตว์กัดแล้วไปพบแพทย์น้อยที่สุดเพียงร้อยละ 25 คนที่ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ เมื่อถูกสัตว์กัดแล้วไปพบแพทย์มากที่สุด ร้อยละ 84.6 และพนักงานบริษัท ไปพบแพทย์น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับอาชีพอื่นๆ ประชาชนที่อยู่ในภาคกลาง เมื่อถูกสัตว์กัดแล้วไปพบแพทย์น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ผู้ถูกสัตว์กัดแล้วมีการเฝ้าดูอาการสัตว์น้อยกว่า 10 วัน ไปพบแพทย์น้อยกว่าคนที่เฝ้าระวังสัตว์กัด 10 วันหรือมากกว่า (ตารางที่ 8)

วิจารณ์

ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการสังเกตอาการสุนัขที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้า สัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคพิษสุนัขบ้า การรักษาคนที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้า การปฏิบัติเมื่อถูกสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัด และไม่รู้ว่ามีกฎหมายบังคับให้เจ้าของนำสุนัขไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าสอดคล้องกับการศึกษาที่มีก่อนหน้านี้⁽⁴⁾ ซึ่งพบว่าประชากรในพื้นที่เขตตรวจราชการที่ 13 มีความรู้ในการทำควาสะอาดบาดแผลของผู้ถูกกัด ยังทำไม่ถูกต้องอยู่ในเกณฑ์ที่สูงในพื้นที่สาธารณสุขเขต 1 เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบล มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 1.8 เท่านั้น⁽⁵⁾ และในจังหวัดปทุมธานีพบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าเพียงร้อยละ 12 ประชาชนไปพบแพทย์เมื่อถูกสุนัขกัดน้อย ทำให้อัตราการควบคุมการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเพียงร้อยละ 64.16⁽⁶⁾ ส่วนพื้นที่สาธารณสุขเขต 5 พบว่ากลุ่มที่ถูกกัดไปพบแพทย์และได้รับวัคซีน ร้อยละ 74.95⁽⁴⁾ ประชาชนที่ถูกสุนัข/แมวกัด แต่ไม่ได้ไปพบแพทย์ ส่วนใหญ่คิดว่าแผลเล็กน้อยไม่น่าติดเชื้อโรค

พิษสุนัขบ้า และคิดว่าสุนัขหรือแมวที่กัดไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งไม่ได้พิจารณาประวัติการฉีดวัคซีนสาเหตุที่สุนัข/แมวไม่ได้รับการฉีดวัคซีนคือไม่มีหน่วยงานมาให้บริการ สัตว์อายุน้อยกว่า 2 เดือน และจับสัตว์ไม่ได้ ดังนั้นควรให้ความรู้แก่ประชาชน คนเลี้ยงสุนัข ในเรื่องโรคนี้รักษาไม่ได้ เป็นแล้วเสียชีวิตทุกราย แต่ป้องกันได้ โดยการนำสุนัขไปฉีดวัคซีนฯ ตั้งแต่อายุ 2-4 เดือน และฉีดกระตุ้นซ้ำทุกปี

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัย อายุ อาชีพ ภาค และระยะเวลาที่เฝ้าดูอาการสัตว์กัดกับการไปพบแพทย์เมื่อถูกสัตว์กัด พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) พบว่า อายุอยู่ระหว่าง 76-90 ปี ส่วนใหญ่จะไม่ไปพบแพทย์ อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้สูงอายุมักจะไม่น่าสนใจในการดูแลตนเอง ไม่ชอบไปพบแพทย์ แต่คนที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท ส่วนใหญ่ไปพบแพทย์น้อยกว่ากลุ่มอาชีพอื่นๆ อาจจะเป็นเพราะมีความรู้ความเข้าใจกับโรคพิษสุนัขบ้าไม่ถูกต้อง ไม่มีเวลาหยุดงาน หรือลางานได้ยาก สำหรับประชาชนที่อยู่ในภาคกลาง เมื่อถูกสัตว์กัดแล้ว ไปพบแพทย์น้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตที่ว่า คนภาคกลางมีพฤติกรรมเสี่ยงกว่าภาคอื่น เช่น เก็บสุนัขมาเลี้ยง เลี้ยงไว้เป็นเพื่อนใกล้ชิดกับคน เลี้ยงปล่อยเป็นอิสระ และการปฏิบัติตนเบื้องต้นหลังถูกสุนัขกัดยังไม่ถูกต้อง สอดคล้องกับรายงานสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้ากึ่งย้อนหลัง 5 ปี ภาคกลางพบผู้ป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้ามากที่สุด⁽¹⁾ ผู้ถูกสัตว์กัดแล้วมีการเฝ้าดูอาการสัตว์น้อยกว่า 10 วัน ไปพบแพทย์น้อยกว่าคนที่เฝ้าดูอาการสัตว์กัด 10 วันหรือมากกว่า ซึ่งว่าคนที่ติดตามดูอาการสุนัข/แมว 10 วันหรือมากกว่านั้น น่าจะมีความตระหนักเอาใจใส่ เห็นความสำคัญต่อการป้องกันตนเองจากโรคพิษสุนัขบ้าอยู่แล้วจึงไปพบแพทย์มากกว่าผู้ที่ไม่สนใจติดตามดูอาการสุนัข

ข้อเสนอแนะควรให้ความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับความรุนแรงโรคพิษสุนัขบ้า คนหรือสัตว์ที่มีอาการของโรคแล้วเสียชีวิตทุกราย การป้องกันโรค โดยสุนัขทุกตัวต้องได้รับการฉีดวัคซีน หลีกเลี่ยงพฤติกรรม

ที่โน้มนำทำให้สุนัขกัด เช่น ทำให้สุนัขโกรธ เจ็บ ตกใจ กรณีสุนัขดุ ผู้ดูแลต้องใส่ตะกร้อปากและใช้สายจูงสุนัข เมื่อต้องพาออกนอกบ้าน คนที่ถูกสุนัขกัดต้องล้างแผลให้สะอาดด้วยน้ำ และสบู่แล้วไปพบแพทย์ทุกราย ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานที่รับผิดชอบณรงค์ให้นำสุนัขไปฉีดวัคซีน และให้บริการฉีดวัคซีนกับสุนัขให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับคำแนะนำอย่างดีจาก นายสัตวแพทย์พลายงค์ สกระเศรณี นายแพทย์โสภาสการย์กวินพงศ์ นายสัตวแพทย์ประวิทย์ ชุมเกษียร และสัตวแพทย์หญิงวิรงรอง หุ่นสุวรรณ ขอขอบคุณ ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 1-12 ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์จากสำนักสุขศาสตร์สัตว์และสุขอนามัยที่ 1-9 นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด นายสัตวแพทย์สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด 24 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง สระแก้ว ชลบุรี นครปฐม เพชรบุรี ชัยภูมิ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด หนองคาย สกลนคร มุกดาหาร นครสวรรค์ สุโขทัย พิษณุโลก ตาก เชียงใหม่ พะเยา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ที่ช่วยประสานงานในพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค. รายงานการเฝ้าระวังโรค ปี 2544-2551. <http://203.157.15.4/> (online), 23 มกราคม 2551.
2. อภิรมย์ พวงหัตถ์, วิรงรอง หุ่นสุวรรณ. สถานการณ์ โรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย. จดหมายเหตุการณ์ แพทย์ 2548; 88(9):1319-1322.
3. สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค. สรุปรายงานการเฝ้าระวังโรค สำนักพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ กรุงเทพมหานคร, 2548.
4. สุรัชย์ ศีลาวรรณ และคณะ. ศึกษาการจัดการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าและความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลังถูกสัตว์กัด ของประชากรในพื้นที่เขตตรวจราชการที่ 13 . สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 นครราชสีมา. 2551.
5. ชัยณรงค์ อภิณห์พัฒน์ และคณะ. ความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่สาธารณสุขเขต 1 ปี 2543. วารสารสำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 1 กรุงเทพฯ 2544; 5: 16-17.
6. มนจิรา ถมั่งรักษัสัตว์ และพัชนี ศิริสุนทร. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าของหัวหน้าครัวเรือน จังหวัดปทุมธานี, 2542.